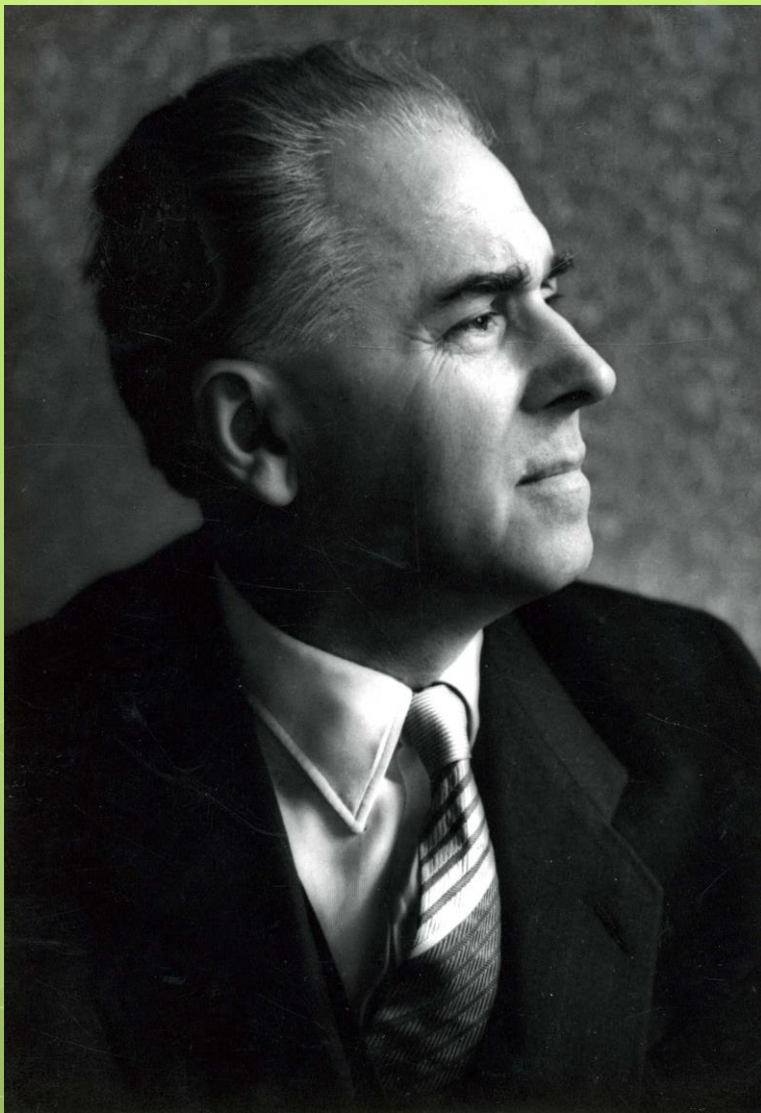

*«..Феномен Тичини — феномен
доби»*

Василь Стус

Урок 4. Павло Тичина

Основне з життя і творчості
поета. Трагізм його творчої долі.
Феномен «кларнетизму».
Вітаїстичність як наскрізна
оптимістична тональність,
життєствердна настроєвість

Народився Павло Григорович Тичина **27** (за іншими свідченнями — 23) **січня 1891 р.** у селі **Піски** Козелецького повіту Чернігівської губернії (тепер Бобровицького району Чернігівської області). Походив зі старовинного козацького роду (*його пращур, за родинним переказом, був полковником у Богдана Хмельницького*).

Батько майбутнього поета, **Григорій Тимофійович Тичина**, був сільським дяком і регентом і одночасно — вчителем «школи грамоти». **Мати, Марія Василівна Тичина** (уроджена **Савицька**), походила також із родини священослужителів і була на 11 років молодшою від чоловіка.

Усі діти в родині мали від природи унікальний слух, були дуже голосистими, співучими. З семи років кожен із синів уже допомагав батькові в церкві, співав у церковному хорі.

Про **навчання грамоти** поет згадував: *«У нашій хаті в першій кімнаті із земляною долівкою (а була ще й друга кімната, з дерев'яною підлогою) стояли дві довгі парти. На кожній парті сиділо душ по 10 або ж по 12 учнів. Не знаю, скільки мені тоді вийшло років, коли я однієї зими вже підсідав то до одного, то до іншого учня і якось швидко, непомітно для себе вивчився читати».*

*Павло Тичина та Євген
Тичина. 1929 рік*

Першим навчальним закладом була бурса в Чернігові. Одночасно він навчався в Чернігівському духовному училищі. Регент хору виділяв Павла з-поміж інших хлопчиків-співаків, доручав йому навчати нотній грамоті новачків. Як правило, навчання відбувалося на могилі Леоніда Глібова. У такий спосіб Тичина навчав нот свого брата Євгена, а також майбутнього хорового диригента Григорія Верьовку.

Сім'я була багатодітна. Марія Василівна народила **тринадцятеро дітей**, з яких живими залишилися **дев'ятеро** — чотири брати і п'ятеро сестер письменника. Найвідомішим із братів був **Євген Тичина**, який працював педагогом у Харкові). Павло Григорович був сьомою дитиною.

Батькової платні ледве вистачало, щоб не старцювати. Жили впроголодь, зате гарно співали. Хлопчик ріс дуже допитливим, змалку тягнувся до книг, до малювання.

На його обдарування звернула увагу вчителька Пісківської земської школи **Серафима Миколаївна Морачевська**, вдячність до якої поет зберігав до останніх днів життя, бо саме вона порадила батькам вчити Павлуся далі.

*Павло Тичина з першою
вчителькою Серафимною
Морачевською. 1930 рік*

Саме на роки навчання в бурсі припадають **перші літературні спроби** Тичини. Починає писати він під впливом **Олександра Олеся** та **Миколи Вороного**. Перший відомий вірш Тичини «**Синє небо закрилося...**» датований 1906 роком.

У червні 1906 року помер батько Павла Тичини.

У **1907** році Павло Тичина закінчив училище. Після цього в нього був єдиний, по суті, шлях продовжити освіту — у семінарії. Тож у 1907–1913 роках Тичина навчався в **Чернігівській духовній семінарії**. У її стінах завдяки високому рівню викладання Тичина починає формуватися як поет, художник, музикант. Перший відомий нині вірш Павла Тичини — «**Блакить мою душу обвіяла**» — з'являється десь року 1907.

Семінарські вчителі музики і співів бачили в молодому Тичині музиканта — виконавця або диригента. На той час він володів кількома музичними інструментами, але улюбленим був кларнет, на якому він грав у духовому оркестрі. Певний час у Чернігові він керував семінарським хором, а пізніше, живучи в Києві, — кількома хорами. У колі близьких грав на бандурі, на роялі. Пізніше редагував багатотомне зібрання творів українського композитора К.Стеценка. Прекрасно знаючи музику, писав про музикантів і композиторів, перекладав лібрето опер

Значний вплив на формування Тичини-поета мало його **знайомство з Михайлом Коцюбинським**, літературні «суботи» якого він відвідував з 1911 року. Там у присутності інших поетів-початківців Тичина прочитав вірш *«Розкажи, розкажи мені, поле»*, чим до сліз зворушив самого Коцюбинського, який радісно сповістив присутнім: *«Поет між нами»*. Така реакція відомого письменника для Павла Тичина була несподівана, але вплинула позитивно: *«Це мене піднесло, обнадіяло, надало багато сил нових і заохотило до роботи над собою»*. За порадою Коцюбинського, Тичина надсилає кілька своїх віршів до редакції журналу «Літературно-науковий вісник». У 1912 році з'являється **перша публікація** — вірш *«Ви знаєте, як липа шелестить»* у київському журналі «Українська хата».

Тичині довелося співати жалібні пісні під час поховання М. Коцюбинського, якого ховали напередодні останнього Тичининою іспиту. Незважаючи на заборону поліції та ректора з'являтися на цьому похороні, Тичина не лише прийшов, але й керував зведеним хором, що можна було розцінювати як причетність до політичної акції. Але Павло таки **закінчив семінарію**, переїхав до Києва і вступив на **економічний факультет Київського комерційного інституту**. У духовну академію не збирався вступати. Але вищої освіти він так і не здобув.

Навчаючись у **Київському комерційному інституті**, майбутній відомий поет одночасно працював на різних дрібних посадах — у конторах та редакціях газет і журналів, в українському театрі М. Садовського. На цей час припало його **ознайомлення з новітнім українським мистецтвом**, особисте знайомство з найвідомішими його представниками.

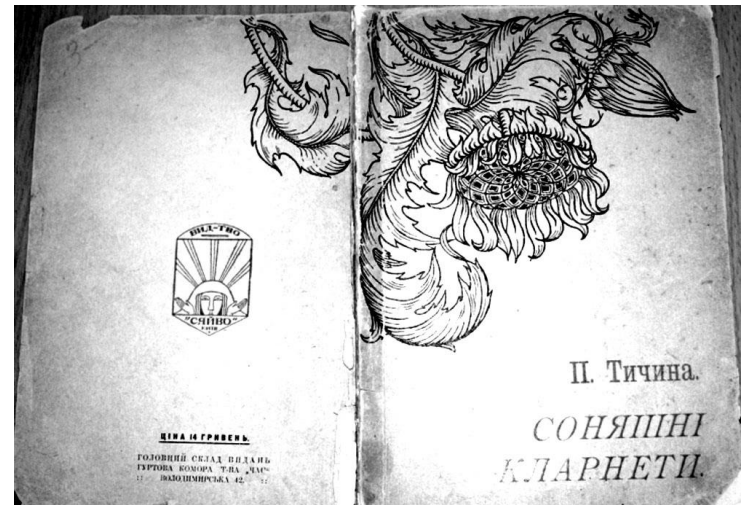
Проголошення УНР Тичина сприйняв як найбільшу подію у своєму житті. Він відгукнувся на неї «Золотим гомоном» та іншими творами. Але час УНР виявився коротким. Для Тичини це була трагедія, перший серйозний удар.

1918 р. З'являється перша збірка **«Сонячні кларнети»**, яка є найвагомішою в доробку поета.

У грудні 1919 року в Києві встановилася радянська влада. Спочатку Тичина сподівався, що більшовики виконають обіцянки, приведуть до земного раю. Але побачив, що помилявся. Щоб вижити, він вирішив пристосуватися, служити партії.

1920 р. видає збірки **«Плуг»** та **«Замість сонетів і октав»**.

Наступна збірка **«В космічному оркестрі»** надрукована **1921 р.**

У 1923 р. П. Г. Тичина переїздить до Харкова, тодішньої столиці УРСР. Входить до заснованої у 1923 р. Спілки пролетарських письменників «Гарт». 1926 року взяв активну участь у створенні ВАПЛІТЕ, працює в журналі «Червоний шлях».

Тичина багато уваги приділяв вивченню іноземних мов, знав їх понад 15. Формально позапартійного тоді письменника обирають членом Харківської міськради, трохи пізніше — кандидатом у члени ВУЦВІКу. Саме в Харкові письменник видав **останню художньо цінну свою книжку «Вітер з України» (1924 р.)**

1927 р. він посилає М. Горькому на о. Капрі книжку своїх віршів і одержує від нього ласкавого листа, з якого дізнався, що Горький знає українського поета дуже давно, ще з розповідей М. Коцюбинського.

У 1931 році вийшла збірка Тичини «**Чернігів**», яка свідчила про те, що митець ось-ось зламається. Відчувалося також, що її автор боїться за своє життя і готовий служити партії.

Вірш поета «*Партія веде*», надрукований у газеті «Правда» (21.11.1933) та однойменна збірка (1934) стали символом упокорення української літератури сталінізмом. Все, що писав Тичина після одіозного «Партія веде», поезією назвати не можна. Євген Маланюк назвав «Чернігів» психопатологічною збіркою автопародій, а Олександр Олесь відгукнувся цілим віршем-докором:

*І ти продався їм, Тичино,
І ти пішов до москаля?
О, бідна мати Україно,
В журбі головонька твоя,
В кривавім морі по коліна
Стоїть без сорому в очах
Поет колишній наш, Тичина,
І прославляє смерть і жах.
Прилюдно б'є катом поклони,
Катів оспівує в піснях,
А з-під землі ідуть прокльони
Борців, розп'ятих на хрестах.
Іудо, ти шляхетний, жиде, —
Пішов, повісивсь в самоті.
Павло Тичина... цей не піде —
Він сам розіпне на хресті.*

У цих рядах була страшна правда. Коли радянська влада в «чорний список» внесла **Юрія Коцюбинського**, сина письменника, який увів Тичину в літературу, то Павло Тичина був одним із тих, хто перший підписався під відозвою, у якій вимагали розстрілу для молодшого Коцюбинського.

Як зазначав **В. Стус**, *«..феномен Тичини — феномен доби. Його доля свідчитиме про наш час не менше за страшні розповіді істориків: поет жив у час, що заправив генія на роль блазня. І поет погодився на цю роль...»*

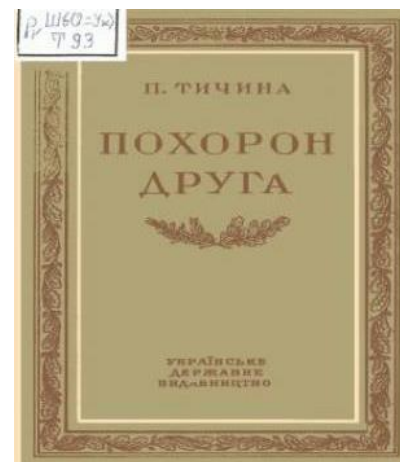
1934 р. П. Тичина **переїздить** з Харкова до нової столиці України — Києва й поселяється в будинку письменників Роліт. Одна за одною виходять збірки *«Чуття єдиної родини»*, *«Пісня молодості»* (1938), *«Сталь і ніжність»* (1941). Поезії, які в них були вміщені, зводились до трьох понять — *«оспівувати»*, *«закликати»* і *«боротись»*.

У роки Другої світової війни П. Тичина під час евакуації перебував в Уфі, багато писав. У його збірках цього періоду *«Ми йдемо на бій»* (1941), *«Перемагать і жити!»*, *«Тебе ми знищимо — чорт з тобою»* (1942), *«День настане»* (1943) переважає патріотично-оборонна тематика, художні і публіцистичні твори засвідчують певне духовне відродження поетичного таланту митця.

Найбільшим здобутком Тичининої поезії воєнних часів стала поема *«Похорон друга»*, написана пізньої осені 1942 року. У складній боротьбі думок та емоцій, звучить ідея безсмертя народу, віри в його перемогу.

У 1943 році поет був поранений. Під час нальоту німецької авіації під Харковом бомба влучила в машину, в якій знаходився поет. Від вибуху машина перекинулася, й Тичина зламав ногу. Відкритий перелом довелося оперувати, й під наркозом у лікарні поет несподівано почав віршувати. Хірург, знаючи, хто в нього на операційному столі, наказав медсестрі записати почуте. Так народилася одна з його найкращих поезій *«Я утверждаюсь»*.

Після війни Тичина перебував на високих посадах міністра освіти, депутата Верховної Ради УРСР та СРСР. Був головою Верховної Ради України. Його двічі висували на Нобелівську премію, і щоразу з-за кордону: вперше — Асоціація англійських учителів (Великобританія), вдруге — Гарвардський університет (США). З Радянського Союзу йшли лише відмови: Тичина знав, що з ним станеться, якщо погодиться на розгляд його кандидатури.

За півроку до смерті Тичина став Героєм Соціалістичної Праці. А ще мав 5 орденів Леніна та 2 ордени Трудового Червоного Прапора. Численні збірки поета виходили і в повоєнні роки, хоча жодна з них уже не набула широкого звучання. Він ще пробував завершити поему-симфонію *«Сковорода»*.

Поет не повірив у хрущовську десталінізацію і, лишившись на позиціях сталінізму, не відгукнувся на літературне відродження 50-х — поч. 60-х років, навіть виступив з осудом шістдесятників.

Крім оригінальних поезій, у спадщині Тичини — численні переклади. Помітне місце в цій спадщині посідають також публіцистика, літературознавча есеїстика і досить об'ємні матеріали щоденниково-мемуарного характеру.

У кінці життя поет все частіше почав приходити до висновку, що змарнував свій талант. Він зізнався словацькому літераторові Мікулашу Неврлому: *«Він єдиний (Євген Маланюк) мене розумів, він єдиний сказав мені правду... Усі інші мені брехали. Так воно й сталося... Від кларнета мого пофарбована дудка осталась... Всі мені брехали, а він один сказав мені правду»*.

Помер П. Тичина 16 вересня 1967 р. Похований митець на Байковому кладовищі в Києві.

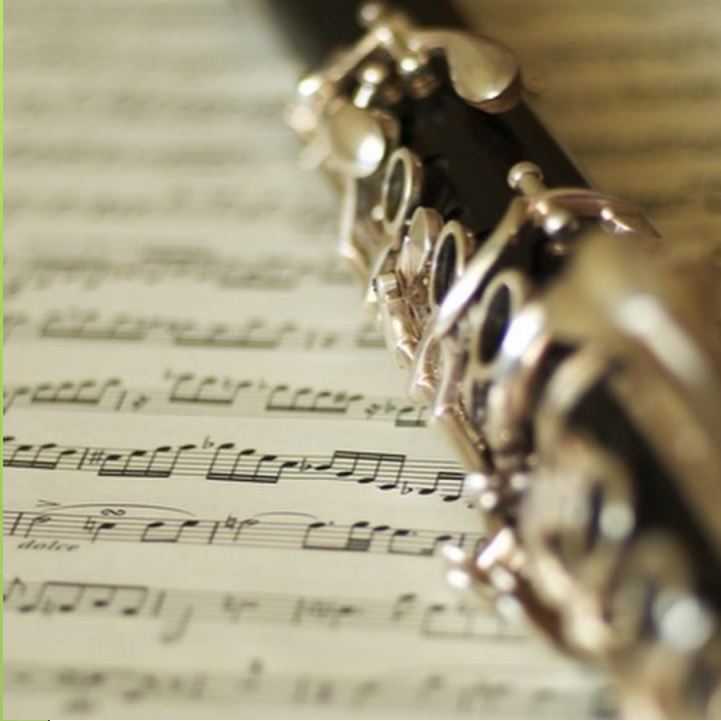
Дайте відповідь на
питання:

*«У чому ж трагізм творчої
долі П. Г. Тичини?»*

У 1918 році вийшла перша збірка поета «*Сонячні кларнети*», про яку В.Стус пізніше напише: «*Сонячні кларнети*» — це переважно книга передчуття сподіваного щастя... І це чи не єдина зі збірок на рівні Тичининоного генія. Тому в доробку поета їй відведено перше місце не тільки хронологічно».

Ця книжка засвідчила появу українського варіанта символізму — «*кларнетизму*». Тичина на основі символістичних засобів, їх вдалого комбінування і трансформації створив власний авторський поетичний стиль, що й отримав назву «*кларнетизм*».

Особливостями кларнетизму є:

- незалежна від політики й ідеології «чиста поезія», що уславлює ідеал гуманізму та добра;
- музично-поліфонічні образи-символи;
- навіювання образу предмета замість його називання (сугестія);
- «синестезія» або синхронність різних почуттів та відчуттів (кольору, звуку, запаху, дотику);
- драматичні несподівані словосполучення: *чорний акорд, очі христовоскресні, ніжнотонні кораблі*;
- наслідування заповіту Верлена: «Насамперед — музики!»
- ритм в основі музичності поезії;
- слово-барвозвук: *золотий гомін, чорнокрилля*;
- вживання змістових розділових знаків

Тематичні групи збірки «Сонячні кларнети»

**Лірика з пейзажними
і любовними мотивами.
(«Гаї шумлять», «О,
панно Інно...», «Сонце»
та ін.)**

*Для них характерна
образність та
відображення розуміння
законів природи*

**Розповідь про
революційні події та
їхні наслідки для
України («Одчиняйте
двері», «По блакитному
стену» та ін.)**

*Письменник із позицій
власного розуміння добра
і зла, справедливості й
народної моралі
осмислює, що несе
революція українському
народові*

**Вірші, у яких
розповідається про
горе, яке принесла
народу Перша світова
війна («Хтось гладив
ниви», «Іще
пташки...»)**

*У цих поезіях засуджується
жорстокість і насильство*

Говорячи про особливість поетичної творчості Тичини, **Максим Рильський** відзначав, що найкраща характеристика її — у виразі *«музична ріка»*, що *«Тичина і пісня — брат і сестра»*, що коли багатьох поетів називаємо за трафаретом *«співцями»*, то для Павла Григоровича слово *«співець»* — найприродніший епітет. Переконаймося в цьому, прочитавши його поезії.

Самостійно **опрацюйте** поезії «Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить...», «О панно Інно!..» (наступні слайди). **Проаналізуйте** їх **за планом**:

- Тема поезії та провідні мотиви. Жанр.
- Образи, символи (якщо є) твору.
- Настрій (мінор, мажор).
- Художні засоби.
- Ваші роздуми та почуття, навіяні поезією.

Флора
С. Боттічеллі

Арфами, арфами

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї

Самодзвонними:

Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Думами, думами —
наче море кораблями, переповнилась блакить

Ніжнотонними:

Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —
скрізь поточки як дзвіночки, жайворон
як золотий

З переливами:

Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Любая, милая, —
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям
вкрай.

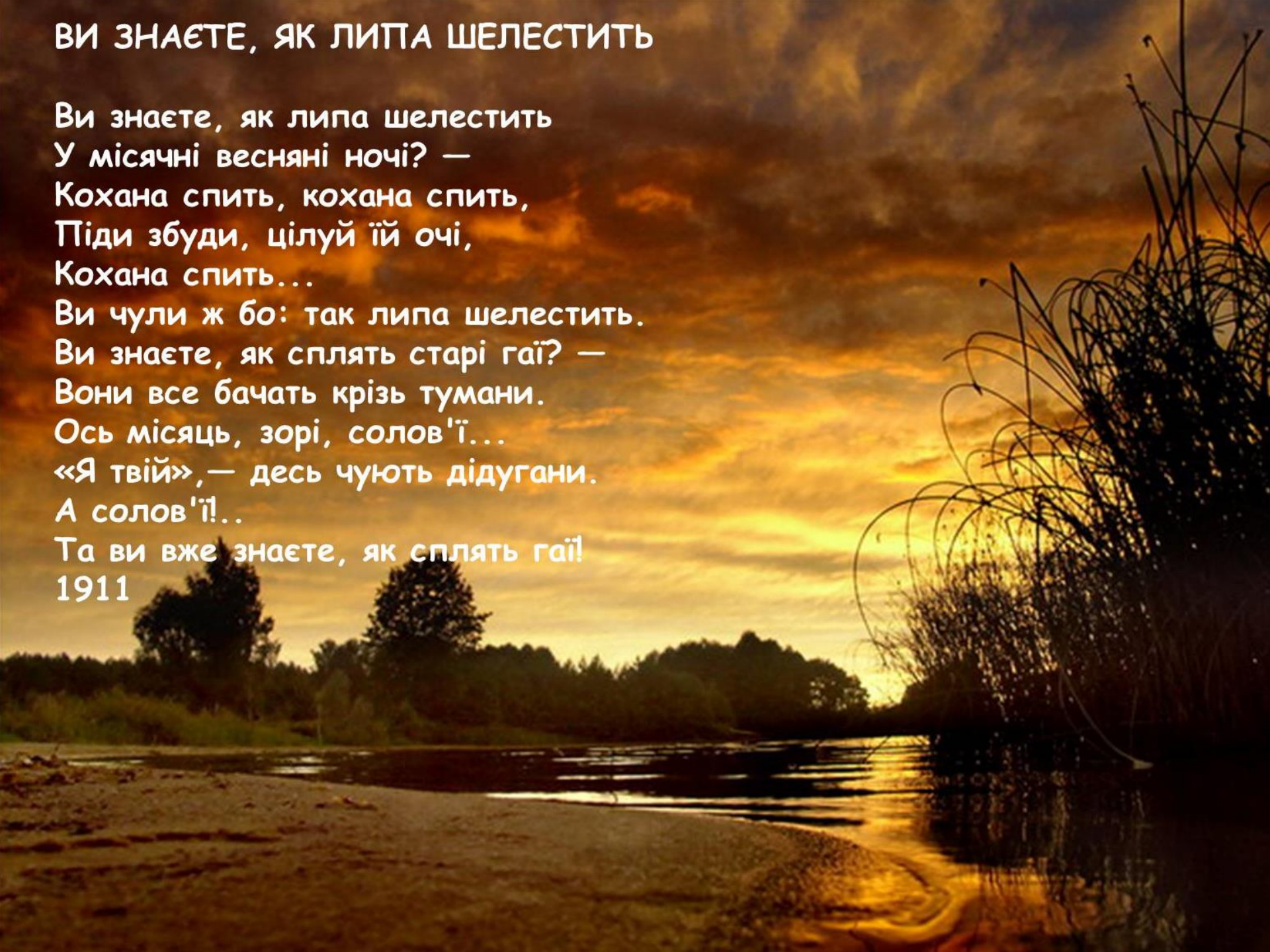
Там за нивами:

Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

1914

ВИ ЗНАЄТЕ, ЯК ЛИПА ШЕЛЕСТИТЬ

Ви знаєте, як липа шелестить
У місячні весняні ночі? —
Кохана спить, кохана спить,
Піди збуди, цілуй їй очі,
Кохана спить...
Ви чули ж бо: так липа шелестить.
Ви знаєте, як сплять старі гаї? —
Вони все бачать крізь тумани.
Ось місяць, зорі, солов'ї...
«Я твій», — десь чують дідугани.
А солов'ї!..
Та ви вже знаєте, як сплять гаї!
1911

О панно Інно, панно Інно!

О панно Інно, панно Інно!
Я — сам. Вікно. Сніги...
Сестру я Вашу так любив —
Дитинно, злотоцінно.
Любив? — Давно. Цвіли луги...
О люба Інно, ніжна Інно,
Любові усміх квітне раз — ще й тлінно.
Сніги, сніги, сніги...
Я Ваші очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Зимовий вечір. Тиша. Ми.
Я Вам чужий — я знаю.
А хтось кричить: ти рідну стрів!
І раптом — небо... шепіт гаю...
О ні, то очі Ваші.— Я ридаю.
Сестра чи Ви? — Любив...
1915

Поезію «*О панно Інно...*» не даремно вважають перлиною інтимної лірики Тичини. Написаний він під впливом почуттів Павла Тичини до **Поліни Коновал**, котра не відповіла йому взаємністю. Поезія написана у формі монологу-звернення до сестри Поліни — **Інни**, яка була закохана в поета. Опублікована вона була в другому виданні «Сонячних кларнетів» (1920 р.).

Інна Коновал того самого року померла від сухот. Доля Поліни склалася щасливо. Павло Григорович протягом багатьох років підтримував дружбу з нею та її сім'єю. А напрочуд мелодійний, щемливо-ніжний вірш наприкінці ХХ ст. віродився у прекрасному романсі.

Павло Григорович вірив «в майбутню пору ясну» і в те, що його поезія будитиме в людях найкраще — людяність, любов до життя, одне до одного, захоплення природою. І це його передбачення виправдилося. Разом із тим, трагічна творча доля поета — це уособлення трагедії всієї української інтелігенції, задавленої, знищеної морально і фізично тоталітарним режимом.

Прокоментуйте висловлювання М. Зерова:
«Тичина уже в «Сонячних кларнетах» відкрив усі свої козири, а потім не раз був примушений до гри слабої і безкозирної».

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

НЕ ВАРТО ОВАЦІЙ

ri50vskh.ru